

ЦИВІЛЬНО- ПРАВОВІ СПОСОБИ

ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

В. Я. Кармазін

*начальник Головного управління юстиції
у Дніпропетровській області*

Внаслідок порушення авторського права та суміжних прав у особи, яка є власником таких прав, виникає право на захист. При реалізації права на захист заінтересована особа в межах, встановлених законом, самостійно обирає способи, за допомогою яких вона прагне захистити свої порушені права.

Способами захисту прав, як правило, називають закріплені законом матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких відбувається відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав та вплив на правопорушника. Способи захисту авторського права та суміжних прав за своєю природою безпосередньо пов'язані зі здійсненням цивільного судочинства, адже захист прав, свобод та інтересів, зокрема авторського права і суміжних прав, є метою цивільного судочинства (ст.1ЦПК України). Але за своєю юридичною природою способи захисту прав мають матеріально-правовий характер, адже вони закріплені нормами матеріального права та безпосередньо забезпечують захист прав, свобод та інтересів.

До моменту набрання чинності Цивільним кодексом України в цивільному праві до способів захисту прав, свобод та інтересів відносилися лише ті, які мо-

гли бути реалізовані заінтересованими особами шляхом звернення до суду, а суд міг здійснити захист шляхом: визнання права; відновлення становища, що існувало до порушення права; припинення дій, що порушують право; примусового виконання обов'язку в натурі; припинення або зміни правовідносин; відшкодування збитків; компенсації моральної шкоди.

З моменту вступу в дію Цивільного кодексу України коло способів захисту прав та інтересів в судовому порядку було розширене. Окрім всіх способів, що були закріплені ст. 6 ЦК УРСР, частині 2 ст. 16 ЦК України, передбачено також можливість захисту прав та інтересів шляхом визнання правочину недійсним та шляхом визнання незаконним рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Слід зазначити, що закріплені ЦК України способи захисту прав та інтересів не вичерпують всі можливі способи захисту, що прямо вказано ч. 2 ст. 16 ЦК України, якою закріплена можливість захисту прав та інтересів, й іншими способами, встановленими договором або законом. Такий підхід до розміщення способів захисту у нормах права був відомий ще за часів радянського законодавства, що дало підстави для виділення в юридичній літературі класифікації способів захисту прав на загальні (універсальні) та спеціальні (специфічні), в залежності від того, чи закріплені вказані способи у відповідній групі в загальній частині кодифікованого акта цивільного законодавства, чи знаходяться в інших частинах цього акта або в окремих нормативно-правових актах.

Проте поділ способів захисту прав на загальні й спеціальні не можна не піддати критиці, адже жоден із загальних

способів захисту не може застосовуватися до всіх без винятку цивільних прав, зокрема, авторського права та суміжних прав; застосування тих чи інших способів захисту завжди визначається індивідуально, виходячи із характеру авторського права і суміжних прав, ступеня їх порушення.

В юридичній літературі пропонувалися й інші варіанти класифікації способів захисту прав, але найбільшій увазі заслуговує класифікація способів захисту в залежності від їх цільової спрямованості, згідно з якою способи захисту прав поділяються на: превентивно-припинні, тобто ті, що спрямовані на попередження та припинення порушення, оспорювання, невизнання права; відновлювальні — які спрямовані на відновлення порушеного права; компенсаційні, тобто такі, що спрямовані на додаткову компенсацію шкоди, завданої порушенням права.

Власники авторського права та суміжних прав можуть також застосовувати такий спосіб захисту, як припинення підготовчих дій, спрямованих на порушення авторського права і суміжних прав, встановлений п. д) ч. 1 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

В юридичній літературі цьому способу захисту прав увага майже не приділялася, у судовій практиці розгляду справ про захист авторського права і суміжних прав такий спосіб захисту не застосовувався. Але слід відмітити, що за своєю природою підготовчі дії, спрямовані на порушення авторського права та/або суміжних прав, по-перше, самі по собі не мають ознак порушення авторського права та/або суміжних прав, адже в протилежному

випадку ці дії вже самі кваліфікувалися б як порушення права і до них було б доцільно застосовувати припинення або заборону. Другою ознакою таких підготовчих дій є те, що вчинення їх у майбутньому обов'язково призведе до порушення авторського права та/або суміжних прав. Наприклад, яка-небудь особа має намір випустити збірник творів і на власному комп'ютері здійснює підготовку цього збірника: включила до нього твори, автором яких є різні особи, не отримавши дозвіл відповідних авторів на включення їхніх творів до збірника, або отримавши такий дозвіл лише щодо частини творів. До тих пір, поки збірник не буде випущений у світ, а знаходитиметься лише в особі, яка його підготувала, укладення такого збірника можна розглядати як вільне використання творів в особистих цілях, яке не наносить шкоди інтересам авторів. Але якщо ця особа почне живити заходів до випуску збірника – звертати-

мється до типографій чи видавництв – це можна розглядати як підготовчі дії, спрямовані на порушення авторського права.

Один з найефективніших способів захисту, передбачений п. 4 ст. 16 ЦК України, це відновлення становища, яке існувало до порушення права.

Так, Законом України «Про авторське право і суміжні права» цей спосіб називається «поновлення права» (п. а), б) ч. 1 ст. 52 Закону).

Щодо особливостей його застосування, насамперед, слід зазначити, що цей спосіб захисту може застосовуватися лише тоді, коли порушене авторське або суміжне право в результаті правопорушення не припиняє свого існування та може бути реально відновлене шляхом усунення наслідків правопорушення. Наприклад, якщо при під-

готовці твору до опублікування із нього без згоди автора були вилучені певні частини або внесені якісь інші зміни, автор може вимагати відновлення твору в його первісному вигляді. Але якщо твір зі змінами, внесеними без згоди автора, вже оприлюднений та став відомим невизначеному колу осіб, відновлення становища, яке існувало до порушення права, в повному обсязі стає неможливим. В таких випадках власник прав може вимагати здійснення публікації у засобах масової інформації про допущені порушення (п. д) ч. 2 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), що може сприяти частковому відновленню становища власника прав, яке існувало до порушення. Цей спосіб захисту може застосовуватися лише до майнових авторських і суміжних прав, а захист особистих немайнових авторських і суміжних прав здійснюється шляхом поновлення особистого немайнового права.

До відновлювальних способів можна також віднести визнання правочину недійсним (п. 2 ч. 2 ст. 16, ст. 215 ЦК України). Цей спосіб захисту авторського права та суміжних прав застосовується тоді, коли між власником права та іншою особою укладений правочин, який є неправомірним та не створює правових наслідків, є недійсним уже в момент вчинення, оскільки законом заборонене вчинення таких дій.

Недійсним може бути визнано правочин, який суперечить вимогам чинного законодавства України, не містить вільного волевиявлення його учасників, вчинений із порушенням встановленої законом форми чи особою, що не має необхідного обсягу цивільної дієздатності, не спрямований на реальне настання правових наслідків або вчинений із недотриманням спеціальних вимог до укладення певних видів правочинів.

Залежно від обставин конкретної справи правочин може бути визнаний недійсним повністю чи частково.

Визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб (п. 10 ч. 2 ст. 16, ст. 21 ЦК України) як спосіб захисту авторського права і суміжних прав застосовується тоді, коли порушення авторського або суміжного права відбулося з боку конкретно визначеного суб'єкта, і полягає в позбавленні у визначеному законом порядку юридичної сили винесеного рішення чи вчиненої дії. Встановивши, що відповідні рішення, дії чи бездіяльність є протиправними з точки зору невідповідності їх законам чи іншим нормативно-правовим актам (наприклад, рішення прийняте не уповноваженим на те органом) або такими, що порушують авторське право та/або суміжні права, суд приймає рішення про визнання незаконними рішення, дії чи бездіяльності.

Власники авторського права та суміжних прав можуть зажадати від порушника примусове виконання обов'язку в натурі (п. 5 ч. 2 ст. 16 ЦК України). Цей спосіб захисту нерідко іменується реальним виконанням та характеризується тим, що порушник авторського права та/або суміжних прав за вимогою власника таких прав повинен реально виконати ті дії, які він зобов'язаний виконати в силу зобов'язання, що існує між сторонами.

Слід відмітити, що в юридичній літературі, присвяченій питанням захисту авторського права та суміжних прав, зовсім не приділена увага спростуванню недостовірної інформації, хоча застосування саме цього способу захисту особистих немайнових авторських та/або суміжних прав часто є дуже ефективним. Так, наприклад, якщо у друкованих засо-

бах масової інформації повідомляється, що автором твору є А., в той час як автором твору є Б., для автора може мати велике значення спростування такої інформації та повідомлення читачів відповідного засобу масової інформації про допущену помилку. Порядок спростування інформації передбачений п. 6 ст. 277 ЦК України, ст. 37 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», ст. 64 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».

Відшкодування майнової шкоди як спосіб захисту авторського права і суміжних прав, передбачений п. 8 ч. 2 ст. 16, ст. 22, 280, 1166 ЦК України, п. г) ч. 1 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права», може застосовуватися і до захисту особистих немайнових прав та в загальному розумінні означає можливість відшкодування як реальних збитків, так і неотриманих доходів.

Так, в галузі захисту авторського права і суміжних прав відшкодування майнової шкоди трансформоване у можливість стягнення реального розміру спричиненої шкоди (відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду), може мати непряме відношення до розміру шкоди (стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права та/або суміжних прав), або ж бути відносно незалежним від розміру спричиненої шкоди (виплата компенсації). Реальні збитки, завдані порушенням авторського права та/або суміжних прав, можуть полягати у витратах на відновлення твору, на усунення спотворень у творі; упущена вигода – у доходах, які могли бути отримані власником права, якби порушник права уклав з ним договір та використовував відповідний об'єкт авторського права або суміжних прав на оплатній основі.

Одним з найпоширеніших способів захисту авторського права та суміж-

них прав також є компенсація немайнової шкоди (п. 9 ч. 2 ст. 16, ст. 23, 280, 1167 ЦК, п. в) ч. 1 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Право на компенсацію немайнової шкоди за порушення авторського права та/або суміжних прав виникає за загальними правилами за наявності правопорушення, елементами якого є: наявність шкоди; наявність протиправних діянь, дій чи бездіяльності, якими порушуються особисті немайнові та/або майнові авторські та/або суміжні права; причинно-наслідковий зв'язок між протиправними діями та шкодою; наявність вини у заподіянні шкоди.

Компенсація немайнової шкоди як спосіб захисту авторського права і суміжних прав може відбуватися у неюрисдикційній формі,

якщо власник порушеного права та порушник дійдуть згоди про форму та обсяг такої компенсації. При судовому розгляді вимоги про компенсацію немайнової шкоди, насамперед розмір компенсації у позовній заяві, зазначає власник авторського права та/або суміжних прав, які були порушені, з урахуванням обставин спричинення шкоди, її характеру й наслідків та обґрунтовує факт спричинення такої шкоди відповідними доказами, а суд, виходячи з вимог розумності та справедливості та враховуючи обставини, що мають істотне значення, визначає розмір компенсації.

Таким чином, підсумовуючи викладене вище, слід зазначити, що визначення специфіки способів захисту авторського права і суміжних прав на сьогодні є актуальним питанням, яке потребує подальших досліджень, що, безумовно, сприятиме підвищенню ефективності захисту авторського права і суміжних прав в Україні.